

עיונים לשבת פרשת שלח לך עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מצות ישוב ארץ ישראל

הרב שאולי גרינפלד

בפרשתנו מתואר חטא המרגלים¹:

תירא ואל תחת⁴. ואמר עוד⁵ 'ובשלח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם, וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה, כתוב⁶ 'ותמרו את פי ה' אלקיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקולו, הוראה שהיתה מצווה, לא יעוד והבטחה".

"ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה אל בני ישראל לאמר, הארץ אשר עברנו בה לתור אותה, ארץ אוכלת יושביה היא, וכל העם אשר ראינו התוכה אנשי מידות".

הרמב"ן מוכיח, ממה שהתורה רואה בסירוב של עם ישראל להיכנס לארץ בעקבות חטא המרגלים, המראה של פי ה', הרי שהכניסה לארץ היתה מצווה שהיו מחויבים לקיים, ולא רק שכר טוב.

בספר תהילים² מתואר חטא המרגלים במילים קצרות אלו: "וימאסו בארץ חמדה, לא האמינו לדברו".

ואם כן, חזרה הקושייה למקומה: מדוע באמת הרמב"ם לא מנה את מצוות ישוב ארץ ישראל בספר המצוות? רבינו הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, לימד⁷ שכך היה אביו מישב כך את השמטת הרמב"ם:

חטא המרגלים היה 'מאיסה בארץ חמדה'. חוסר הבנה בחיוניות והמרכזיות של ארץ ישראל בכל מה שקשור לעבודת ה' של עם ישראל.

הרמב"ם בספר המצוות לא מנה את מצוות ישוב ארץ ישראל. אך הוסיף אותה הרמב"ן³:

"מדוע באמת לא מנה הרמב"ם במניין המצוות שלו את מצוות כיבוש הארץ? הרב זצ"ל השיב על זה שאין זה מפני שהיא פחות ממצווה אחרת, אלא אדרבה [להיפך] מפני שהיא יותר מכל המצוות הנמנות, הרי הרמב"ם מבאר בשורשיו ל'ספר המצוות' שאין לכלול במניין המצוות את המצוות הכלליות שכוללות את כל התורה כולה. מצוות כיבוש ויישוב הארץ היא מצווה כוללת, **שהרי עיקר קיום כל התורה כולה וכל מצוותיה הוא דווקא בארץ ישראל**, לכן ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה".

"שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב, ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה".

רבינו בדבריו, הפנה לשורשים שכתב הרמב"ם בפתיחת ספר המצוות. בשורשים אלו מגדיר הרמב"ם אלו ציוויים בתורה נמנים בתרי"ג מצוות ואלו לא. וכך כתב הרמב"ם בשורש הרביעי:

בכדי לישוב את השמטת הרמב"ם, מציע הרמב"ן סברה מדוע אין למנות את יישוב ארץ כמצווה: אפשר שיישוב ארץ ישראל אינה מצווה, אלא 'יעוד והבטחה' - אם נשמור את התורה ונהיה ראויים - נקבל בשכרנו את ארץ ישראל. כמו שעקב קיום המצוות ירד גשם ויהיה שלום, כך גם נשב לבטח בארצנו. אבל אולי אין מצווה ביישוב הארץ וההחזקה בה.

הרמב"ן דוחה סברה זו, על ידי הפסוקים שנאמרו בספר דברים בעניין חטא המרגלים:

"והראיה שזו [ישוב ארץ ישראל] מצווה, אָמְרו יתברך בעניין המרגלים 'עלה רש כאשר דבר ה' אלקיך לך, אל

4 דברים א כ"א.

5 שם ט, כ"ג.

6 שם.

7 שיחות הרב צבי יהודה ארץ ישראל עמ' 300.

1 במדבר י"ג, ל"ב.

2 ק"ו, כ"ד.

3 שכחת העשין ד.

המצוות בי"ד החזקה מצוה ראשונה ממצוות עשה לידע שיש שם אלו-ה', וכן הגדיר אותה בראש הלכות יסודי התורה. והרי ברור ומובן שאין לנו מצוה יסודית יותר לכל המצוות וכלולה בכולן יותר ממצות האמונה במציאות ה', אף על פי כן כלל אותה במניין המצוות בניגוד לדעת מוני המצוות מבין הגאונים".

המצווה הראשונה שהרמב"ם מנה בספר המצוות, היא מצוות האמונה. האמונה בה', היא ודאי הבסיס לכל המצוות. והרי שאם את מצוות האמונה ניתן למנות, כל שכן שצריך היה למנות את מצוות ישוב ארץ ישראל. מכח קושיה זו, מיישב הגר"ש גורן את השמטת הרמב"ם באופן אחר: הרמב"ם הביא במצוות העשה הראשונה, את המקור בחז"ל למניין המצוות:

"ובסוף גמרא דמכות¹¹ אמרו תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה בסיני. מאי קרא [מה הפסוק]? 'תורה צוה לנו משה'. כלומר: מניין [גימטריה] ת'ו'ר'ה'. והקשו על זה ואמרו: תורה בגימטריה הכי הווי' שש מאות ואחד סרי הווי'! ובאה התשובה: 'אנכי ה' אלקיך' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום".

הרי שהמצוות המנויות, הם המצוות שמקורם ממשה. ואילו מצוות ישוב ארץ ישראל, מקורה בברית עם האבות. ואף שגם איסור גיד הנשה מקורו באבות ומנאו הרמב"ם, גיד הנשה נאסר עלינו בגלל מתן תורה, אך ארץ ישראל מוחזקת לנו מהאבות, עוד לפי משה. ולכן לא מנאה הרמב"ם.

וחשבתי, שאולי אפשר לתרץ את קושייתו ולומר, שהרמב"ם מנה את מצוות האמונה, כיון שהיא מוגדרת – אנו מצווים להאמין בתוכן מסוים: "שנאמין שיש עילה וסיבה, שהיא הפועל לכל הנמצאים", מה שאין מצוות ישוב ארץ ישראל, שאינה מוגדרת מצד עצמה, אלא מגדירה את המשמעות של המצוות, ככאלו שנעשו במקום המיועד, והרי שהיא מצווה שכוללת את כל המצוות.

"שאינן למנות ציוויים הנוגעים לכל מצוות התורה כולה"⁸. ומוסיף הרמב"ם ומבאר:

"יש בתורה עשין ולאין שאינם על דבר מסוים, אלא כוללין את המצוות כולן, כאילו יאמר יתברך: עשה כל מה שציוויתך עליו, והישמר מכל מה שהזהרתך ממנו... שכן אין מקום למנות את הציווי הזה כמצווה בפני עצמה, לפי שאינו מצווה לעשות איזה דבר מסוים – עד שיהיה מצוות עשה, וגם אינו מזדוהר ממעשה מסוים – עד שיהיה מצוות לא תעשה".

הרמב"ם מסביר, שכדי שציווי שנאמר בתורה יימנה כמצווה, שהוא צריך להיות ציווי מוגדר, שמחייב או אוסר משהו מסוים. ציווי כללי על שמירת המצוות – לא נמנה כמצווה. ועתה יש לברר: האם מצוות ישוב ארץ ישראל, היא מצווה מסוימת, או ציווי כללי? חז"ל בספרי⁹ לימדו אותנו חידוש גדול על משמעות קיום המצוות בחוץ לארץ:

"אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, היו מצויינים במצות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, משל למלך בשר ודם שכעס על אשתו ושלחה בבית אביה, אמר לה הוי מקושטת בתכשיטיך שכשתחזרי לא יהו עליך חדשים. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בני היו מצויינים במצות, שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים, הוא שירמיהו אומר 'הציבי לך ציונים' וגו' אלו המצות שישראל מצויינים בהם".

כלומר: קיום המצוות הוא בארץ ישראל. מה שמקיימים את המצוות בחוץ לארץ, זה רק כדי שכשיחזרו מהגלות, לא יצטרכו פתאום ללמוד איך מקיימים מצוות. קיימו מצוות בחוץ לארץ, ולכן כשחוזרים לארץ, כבר יודעים איך מקיימים אותם. ואם כן, מצוות ישוב ארץ ישראל, איננה רק מצווה מסוימת, אלא היא הבסיס של כל המצוות כולן – ולכן לא ראוי למנות אותה.

הרב הראשי לישראל, הגאון הרב שלמה גורן זצ"ל, בספרו תורת השבת והמועד¹⁰, הביא אף הוא את הסברו של מרן הרב זצ"ל, ותמה עליו:

"טעם זה נפלא ממני: כי הרמב"ם מונה מצות האמונה באלקים כמצווה ראשונה בתרי"ג, כפי שקבע במניין